

שרגא קראוס

מות הכהן הגדול

- א. מבוא
- ב. הסוגייה
- ג. הבעיה
- ד. הגדרה מחדש של המושגים
- ה. תרחיש בו קיימים שלושת סוגי הכהנים
- ו. פתרון לשוני
- ז. הקשר הרעיוני בין מות הכהן הגדול ושחרור הרוצח

א. מבוא

הקשר בין מות הכהן הגדול ושחרור הרוצחים בשוגג מערי המקלט מעלה שאלות רבות, הן במישור ההלכתי והן במישור הרעיוני. לעתים מיטשטש הגבול שבין המישורים, עד שקשה לקבוע היכן מסתיים תחום שלטונה של ההלכה, ומתחיל תחומו של הרעיון. כך מוצאים אנו את הגמרא (מכות יא, א), בלבן של סוגיות הלכתיות עמוקות, שואלת: "מאי הוה ליה למעבד?" - מה היה לו, לכהן הגדול, לעשות כדי שלא יהיו רוצחים בשוגג, שיתפללו ויבקשו את מותו.

שאלה זו כשלעצמה אינה דבר חריג - במקומות רבים דנה הגמרא, ואף המשנה, בטעמן של מצוות¹. אבל, בעוד שבמקומות אחרים מספקים הטעמים סיבה למצוה רק באופן כללי, הרי שאצלנו אין הדבר כך. כאשר דנה הגמרא בדין שמהווה פרט קטן ומקרה נדיר מכלל הלכות מות הכהן הגדול, שמה היא לב לכך, שאין הדין עולה בקנה אחד עם הטעם - ושוב שואלת (שם, ב): "מאי הוה ליה למעבד?".

כשאנו ניגשים לדון בסוגיית מות הכהן הגדול, עלינו לתת את הדעת לדברים, מתוך זהירות יתירה, שלא לערב גדרים הלכתיים חדים עם רעיונות מופשטים.

ב. הסוגייה

1. עיין, למשל, משנה סוטה יד, א; גמרא נידה לא, ב.

הלכה היא, שרוצחים בשוגג שגלו לערי המקלט, יוצאים מהן במות הכהן הגדול. הדבר מפורש בתורה (במדבר לה, כה-כח):

והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם, והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה, וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש... כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל, ואחרי מות הכהן הגדל ישוב הרצח אל ארץ אחזתו.

מהופעת הביטוי "הכהן הגדול" שלוש פעמים בפרשה, מסיקה המשנה (מכות יא, א) שהוא כולל שלושה סוגי כהנים גדולים: "אחד משוח בשמן המשחה, ואחד המרובה בבגדים, ואחד שעבר ממשיחותו - מחזירין את הרוצח"². רש"י על המשנה מסביר את המושגים:

אחד כהן משוח בשמן המשחה - הם כהנים גדולים שהיו עד יאשיהו.
ואחד המרובה בבגדים - הם ששימשו מיאשיהו ואילך, שנגזז שמן המשחה... ושוב לא נמשחו כהנים, ולא היתה ניכרת כהונה גדולה בהם אלא בריבוי בגדים, שמשמש בח' בגדים.
ואחד שעבר ממשיחותו - שאירע פסול בכהן גדול, ושימש אחר תחתיו, וכשנתרפא כהן חזר לעבודתו, ועבר זה ממשיחותו.

הגמרא (יא, ב) מעלה את השאלה המתבקשת - "איבעיא להו: במיתת כולן הוא חוזר, או דלמא במיתת אחד מהן?" - האם מיתתו של אחד מהכהנים הגדולים שנמנו במשנה משחררת את הרוצח, או שיש צורך במיתת כולם?

שאלה נוספת שיש לשאול: מהו הרגע הקובע מי מהכהנים הגדולים מחזיר את הרוצח במיתתו, כך שכל הכהנים שיתמנו אחרי הרגע הקובע - לא יחזירו. את התשובה ניתן להסיק מהמשנה הבאה (שם) - גמר דינו של הרוצח הוא הרגע הקובע. לפיכך פוסקת המשנה: "נגמר דינו בלא כהן גדול... אינו יוצא משם לעולם".

מהלכה זו מנסה הגמרא לפשוט את הספק שהעלתה (מיתת כולן או מיתת אחד מהן): "ואם איתא" - אם נכון הדבר, שהרוצח חוזר במיתת אחד מהן - "ליהדר בדהנד!" - יחזור במיתתו של אחד מהכהנים הגדולים האחרים, שהיו קיימים בזמן גמר דינו של הרוצח! כיוון שאין הדין כך, אלא הרוצח אינו יוצא לעולם מעיר המקלט, נובע שרק מיתת כולן מחזירה אותו. הרוצח אינו יוצא לעולם, מפני שברגע הקובע חסר אחד מסוגי הכהנים הגדולים, שבמותו ישתחרר³. אבל ההוכחה נדחית: "בדליכא"; המשנה שהובאה עוסקת

2. רבי יהודה, במשנה שם, מוסיף כהן משוח מלחמה, ואין הלכה כמותו.

3. המקרה הגבולי בו קיימים רק שני סוגים, לפי שלב זה בסוגייתנו, נתון במחלוקת אחרונים (עיין ערוך לנר על סוגייתנו), אך הדבר חורג ממסגרת המאמר.

במקרה בו אין כהנים נוספים. אם קיימים כהנים נוספים - הרוצח אכן יוצא במוותם. וכך פוסק הרמב"ם (רוצח ז, ט):

אחד כהן גדול המשוח בשמן המשחה, ואחד המרובה בבגדים; ואחד הכהן הגדול העובד, ואחד הכהן שעבר - כל אחד מארבעתן שמת, מחזיר את הרוצח.

ג. הבעיה

במקום בו ניסתה הגמרא לפשוט את הספק, נכתב: "ליהדר בדהנך" - יחזור (הרוצח) במיתתן של אלו (הכהנים הגדולים האחרים). מכך שהכינוי הרומז מנוסח בלשון רבים - "הנך", ולא בלשון יחיד - "האיך", ניתן ללמוד שיש מצבים שבהם קיימים שלושת הסוגים כאחד⁴ - הכהן הגדול שמת ועוד שני הסוגים האחרים. גם הרישא של הסוגייה, "במיתת כולן הוא חוזר", מלמדת דבר דומה: ייתכן מקרה שבו קיימים שלושת הסוגים, אפילו ששלושתם חיים - וזו מסקנה מרחיקת לכת יותר מן הקודמת. המסקנה שהעלנו מולידה קושייה: כיצד כהן משוח בשמן המשחה, שקיים רק בתקופה שעד יאשיהו, יכול להיות נוכח בצד המרובה בבגדים, שקיים רק בתקופה שאחרי יאשיהו? את הקושייה אפשר לנסות לתרץ בשלושה כיוונים:

- א. הגדרה מחדש של המושגים "משוח בשמן המשחה" ו"מרובה בבגדים".
- ב. מציאת תרחיש בו קיימים שלושת סוגי הכהנים יחד, תוך שמירה על ההגדרות של רש"י.
- ג. פתרון לשוני - אין הכרח ששלושת הסוגים יתקיימו יחד.

ד. הגדרה מחדש של המושגים

מקורו של ההסבר שנתן רש"י למושגים "משוח בשמן המשחה" ו"מרובה בבגדים" נמצא, ככל הנראה, בירושלמי (הוריות פ"ג ה"ב). במשנה שם כתוב: "אין בין כהן המשוח בשמן המשחה למרובה בגדים, אלא פר הבא על כל המצוות". והירושלמי מסביר: "'המשוח בשמן המשחה' - בבנין הראשון, 'למרובה בגדים' - בבנין האחרון". מכאן סיוע להנחה, ששני סוגי הכהנים אינם יכולים לחיות במקביל. סתירות כמעט מפורשות להנחה קיימות בגמרא - במסכת נזיר ובמסכת הוריות. במסכת נזיר (מו, א) דנה הגמרא בסדרי קדימויות של טומאה למת מצוה. כלומר, אם שני אנשים, שאסור להם להיטמא למת, פגעו במת מצוה - מי מהם עדיף שייטמא, וזה לשונה:

4. עיין בחכמת שלמה יא, ב ד"ה בד"ה להדר בהנך.

משוח בשמן המשחה ומרובה בגדים - משוח בשמן המשחה עדיף.

והרי לנו משוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים, הולכים יחדיו ופוגעים במת מצוה. דין דומה נאמר במסכת הוריות (יג, א) לגבי סדרי קדימויות של פדיון שבויים, כלומר, כאשר ניתן לפדות מהשבי אחד מתוך שני אנשים - מי עדיף. נחלקו הפרשנים לשני מחנות סביב השאלה, האם הדברים סותרים. לדעת הריטב"א (מכות יא, א ד"ה מתני') אין כאן כל סתירה; כהן מרובה בבגדים יכול להיווצר בדרכים שונות. האחת - בזמן שלפני יאשיהו, האחרת - אחריו. הדרך שבה נוצר מרובה בבגדים בזמן שלפני יאשיהו מפורשת בריטב"א:

כגון, שהלך כהן משוח למקום אחד ונתעכב שם, או נשבה שם - שממנין אחר תחתיו, ואין מושחין אותו, שאין מושחין שני כהנים גדולים בדור אחד. ואם אירע פיסול בזה השני, ממנין אחר עד שיעבור פיסולו של שני. ואם חזר למקומו השני, הוי השלישי כהן שעבר ממשחתו... וגם רש"י ז"ל מודה בזה, אלא שתפס במשנתנו פירוש מרובה בגדים שהוא כהן גדול העיקרי, וזה אינו אלא אחר יאשיהו.

כך נוצר מצב בו קיימים כהן משוח בשמן המשחה (הכהן ש"הלך למקום אחד") וכהן מרובה בבגדים ("השני").⁵

בניגוד לריטב"א, סובר הרמב"ן (שם ד"ה הא דתנן), שהגמרא בהוריות והגמרא בניזיר סותרות את ההגדרות של רש"י ושל הירושלמי. כדי לתרץ את הסתירה הוא מפרש, שבניזיר ובהוריות הביטוי "משוח בשמן המשחה" מורה על משיח שעבר ממשחתו,⁶ ו"מרובה בגדים" הוא הכהן שנתמנה תחתיו (לדוגמה - אם בכהן המשוח נמצא פסול ביום הכיפורים).⁷ הרמב"ן, למעשה, שומר על ההגדרות של רש"י, תוך יישוב הסתירות ממסכת ניזיר וממסכת הוריות. אולם, הקושייה המקורית מהסוגייה במסכת מכות בעינה עומדת, ולפיכך מתרץ: "אלא כיון שיש זמן ששלשתן קיימין, כגון משיח שעבר ורבו בגדים אחר תחתיו, כמו שפירשתי". כאן רומז הרמב"ן, שכדי למצוא תרחיש בו קיימים שלושת סוגי הכהנים הגדולים, יש צורך להגדיר את "משוח בשמן המשחה" בצורה אחרת, כפי שהגדיר בהוריות ובניזיר (בתרחיש זה נעסוק בהרחבה בסעיף הבא).

העולה מדברינו עד כה, שהריטב"א והרמב"ן מקבלים את הגדרותיו של רש"י ל"משוח בשמן המשחה" ול"מרובה בבגדים". שניהם מוסיפים מקרה לאחד מהמושגים או לשניהם,

5. קיים גם כהן שעבר ממשחתו ("השלישי"), אך הדבר חורג מהנושא כאן, ויידון בסעיף הבא.
6. ניתן להקשות על הדברים מהמשך הברייתות שם, אך הרמב"ן מתרץ זאת בדבריו, עיין שם, ובסעיף הבא במאמרנו.
7. עיין בפירוש הרמב"ן על התורה ויקרא טז, לב.

כדי ליישב את הסתירות מנויר ומהוריות, וכדי להכשיר את הקרקע לתירוץ הקושייה מהסוגייה במסכת מכות. הריטב"א מוסיף מקרה ל"מרובה בבגדים"; הרמב"ן - גם ל"משוח בשמן המשחה".

ה. תרחיש בו קיימים שלושת סוגי הכהנים

כפי שנוכחנו בסעיף הקודם, אין די בשינוי ההגדרות של רש"י כדי לפתור את הבעיה העיקרית - כיצד ייתכנו שלושת סוגי הכהנים בעת ובעונה אחת. יש למצוא שרשרת מאורעות, שבסופה יעמדו בפנינו שלושת הסוגים. בטרם ניגש למלאכה, ניתן דעתנו למחלוקת בדיני משיחת כהן גדול: יש הסוברים, שכל עוד קיים כהן גדול משוח אחד, אין מושחים כהן גדול נוסף ("אין מושחין שני כהנים"); ויש הסוברים, שניתן למשוח כהן גדול נוסף ("מושחין שני כהנים").

הריטב"א מציע את התרחיש הבא⁸: כהן גדול משוח בשמן המשחה (להלן כהן א') הלך למקום אחר והתעכב שם; במקומו, נתמנה אחר על ידי ריבוי בגדים (להלן כהן ב'); כהן ב' נפסל באופן זמני, מינו אחר תחתיו (להלן כהן ג'), ושוב החזירו את כהן ב' לתפקידו - וכהן ג' הוא "שעבר ממשחתו". התרחיש מתבסס על שתי הנחות יסוד:

א. אין מושחין שני כהנים - מסיבה זו כהן ב' לא נמשח, אלא נתמנה על ידי ריבוי בגדים. מאותה סיבה כהן ג' לא נמשח, למעשה, אלא עבד בריבוי בגדים, ולאחר מכן ירד מגדולתו זו.

ב. הביטוי "שעבר ממשחתו" כולל כהן גדול שעבר מתפקידו, שאליו הגיע הן על ידי משיחה והן על ידי ריבוי בגדים. לכן, כהן ג' נחשב "שעבר ממשחתו", אף על פי שלא נמשח בפועל.

יש לשים לב להגדרת "כהן שעבר ממשחתו". לפי ההגדרה של רש"י, מדובר בכהן שהחליף את הכהן הגדול, בגלל פסול שנמצא בו. אחרי שהכהן הגדול המקורי חוזר לעבודתו, הופך **המחליף** לכהן שעבר ממשחתו. התרחיש של הריטב"א מראה שגם הוא מגדיר כרש"י. הרמב"ן חולק, וסובר שהכהן הגדול **המקורי**, כל זמן שיש בו פסול ואינו עובד, הוא הכהן שעבר ממשחתו⁹.

הרמב"ן, שדבריו הובאו בסוף הסעיף הקודם, רומז ככל הנראה לתרחיש הבא: כהן גדול משוח בשמן המשחה (להלן כהן א') נפסל בפסול תמיד¹⁰, והרי הוא "שעבר ממשחתו";

8. דברי הריטב"א צוטטו בסעיף הקודם.

9. לפיכך, הוא נאלץ לתרץ את הכפילות בהוריות ובנוזר - "משוח בשמן המשחה ושעבר ממשחתו".

10. עיין בפירוש המשנה לרמב"ם על הוריות ג, ד.

כהן אחר נמשח תחתיו (להלן כהן ב'), ונפסל בפסול זמני; במקומו - נתמנה אחר באופן זמני על ידי ריבוי בגדים (להלן כהן ג'). כל זמן שכהן ב' פסול - כהן ג' הוא "מרובה בבגדים", וכהן ב' - "משוח בשמן המשחה". התרחיש מתבסס על ארבע הנחות יסוד:

- א. אין מושחין שני כהנים - לכן כהן ג' לא נמשח. משיחתו של כהן ב' התאפשרה היות שכהן א' נפסל לגמרי, ואין כאן משיחת שני כהנים, אלא אחד.
- ב. הביטוי "שעבר ממשחתו" כולל רק כהן שעבר מתפקידו, שאליו הגיע על ידי משיחה.
- ג. הביטוי "שעבר ממשחתו" כולל רק כהן, שלאחר שהועבר מתפקידו, נמשח כהן אחר בשמן המשחה¹¹. לכן, כהן ב' אינו כהן "שעבר ממשחתו".
- ד. הביטוי "משוח בשמן המשחה" כולל גם כהן שנפסל זמנית (לדוגמה - כהן שאירע בו פסול ביום הכיפורים), ולפיכך הוא כולל את כהן ב'¹².

תוספות (נזיר מז, ב ד"ה מרובה) סוברים, בניגוד לרמב"ן ולריטב"א, שמושחין שני כהנים. שיטה זו הובילה אותם לתרחיש הבא: כהן גדול משוח בשמן המשחה (להלן כהן א') נפסל זמנית; במקומו, נתמנה אחר באופן זמני על ידי משיחה (להלן כהן ב'); כהן א' חזר לעבודתו, וכהן ב' הפך להיות "שעבר ממשחתו" (לפי הגדרת רש"י והריטב"א); לאחר מכן נגזר שמן המשחה, כהן א' גלה בגלות יכניה, ומינו אחר תחתיו על ידי ריבוי בגדים¹³. התרחיש מתבסס על שלוש הנחות יסוד:

- א. מושחין שני כהנים - כפי שכבר הזכרנו. כך מתאפשרת משיחתו של כהן ב'.
- ב. הביטוי "שעבר ממשחתו" כולל רק כהן שעבר מתפקידו, שאליו הגיע על ידי משיחה.
- ג. מאחר שמושחין שני כהנים בו זמנית, מציאות של כהן מרובה בבגדים שייכת רק אחרי גניזת שמן המשחה. לכן נדחקים תוספות ומעמידים את התרחיש בתקופת גניזת שמן המשחה.

תוספות שומרים, למעשה, באופן מושלם על ההגדרות של רש"י ל"משוח בשמן המשחה" ול"מרובה בבגדים", בלי כל תוספת.

ו. פתרון לשוני

11. הנחת יסוד זאת מפורשת בדברי הרמב"ן בקשר לכפילות בהוריות ובנזיר.
12. זוהי כוונת דבריו במילים "כמו שפירשתי". ר' משה הרש"ר, בהערותיו על הרמב"ן בהוצאת מכון התלמוד הישראלי השלם (ירושלים תש"ל), מביא (בהערה 43) את התרחיש של הריטב"א. דבריו קשים, ולא זכיתי לרדת לסוף דעתו.
13. כהן ב' אינו מתמנה במקום כהן א' משום איבה, עיין שם.

כאשר הצגנו את הבעיה בסוגייה במסכת מכות¹⁴, ציינו שאפשר לשאול את השאלה מהרישא של הסוגייה, "במיתת כולן הוא חוזר", או מניסיון פשיטת הספק, "ליהדר בדהנך". האפשרות הראשונה דורשת תרחיש בו שלושת סוגי הכהנים חיים כאחד, ולעומתה האפשרות השנייה, שמסתפקת בתרחיש בו הכהן המשוח בשמן המשחה מת, ושני הסוגים האחרים חיים כאחד. נראה, שהריטב"א, הרמב"ן ותוספות בחרו באפשרות הראשונה; ברמב"ן ובריטב"א הדברים מפורשים.

המהרש"ל (חכמת שלמה יא, א ד"ה בד"ה להדר בהנך) והמהרש"א (שם ד"ה בפרש"י) בחרו באפשרות השנייה, ככל הנראה משום שהנוסח "במיתת כולן" הוא גמיש, וניתן להסביר שכוונתו לכל הכהנים שקיימים בפועל. אך בעוד שהמהרש"א מציע תרחיש משלו, טוען המהרש"ל שהבעיה הלשונית אינה קריטית.

המהרש"א מציע את התרחיש הבא: כהן גדול שנמשח בשמן המשחה (להלן כהן א') נפסל זמנית; במקומו, מינו אחר (להלן כהן ב'), ואז החזירו את כהן א' לתפקידו - והרי כהן ב' "שעבר ממשחתו"; כהן א' מת, ובמקומו מינו כהן אחר על ידי ריבוי בגדים, ולא הספיקו למשחו (להלן כהן ג'); אז נגמר דינו של הרוצח, ולאחר מכן משחו את כהן ג'. לאור התרחיש הזה אומרת הגמרא "ליהדר בדהנך" - יחזור הרוצח במותם של כהנים ב' ו-ג'. מכיוון שכהן ג' טרם נמשח, נחשב הדבר כאילו נגמר דינו של הרוצח בלי כהן גדול.

המהרש"ל כותב: "שהכי קאמר: שהרי הוא חוזר בהנך תרי - במרובה בגדים או בשעבר ממשחתו. ואם כן, אפילו חד ליתא - ליהדר באינך, ודו"ק". דומני, שלשיטתו של המהרש"ל ניתן לצרף את שתיקתם של פרשנים אחרים - ראשונים ואחרונים¹⁵.

ז. הקשר הרעיוני בין מות הכהן הגדול ושחרור הרוצח

בשעה שאנו עוסקים בנושא ייחודי כמות הכהן הגדול, אין ביכולתנו להימלט מעיון בהיבט הרעיוני שלו. שחרור הרוצחים תלוי במות הכהן, "לפיכך, אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על בנייהם שימותו" (משנה מכות יא, א). הגמרא (שם) מסיקה מכך, שתפילתם של הרוצחים עלולה להתקבל, ומכאן שהיא מוצדקת. אשמתו של הכהן הגדול מנומקת: "שהיה להן לבקש רחמים על דורן, ולא בקשו", ומסביר רבנו חננאל: "שלא יארע כזה בימיהם". הדברים מראים, שלכהן הגדול יש אחריות רוחנית על מקרי הרצח שמתרחשים בתקופתו.

אך לאור הקביעה שהבאנו לעיל¹⁶, שהרגע הקובע מי מהכהנים מחזיר את הרוצח במיתתו הוא גמר דינו של הרוצח, מביאה המשנה (שם, ב) את הדין הבא:

14. לעיל עמוד 84.

15. תוספות על סוגייתנו במסכת מכות, מהר"ם ועוד.

16. בעמוד 83.

אם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול, ומנו אחר תחתיו, ולאחר מכן נגמר דינו - חוזר במיתתו של שני.

כאן, שוב צצה הבעיה של אשמת הכהן הגדול - הרצח הרי לא נעשה בתקופת הכהן השני, ו"מאי הוה ליה למעבד" - מה היה לו לעשות? עונה הגמרא (שם): "היה לו לבקש רחמים, שיגמור דינו לזכות, ולא ביקש".

לאחר כל ההקדמות הללו, נוסף ונעיין במחלוקת אמוראים בהמשך הגמרא (שם):

נגמר דינו, ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה - פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא; חד אומר: מתה כהונה, וחד אומר: בטלה כהונה.

לכאורה, לפנינו מחלוקת הלכתית גרידא: האם חשיפת העובדה, שהכהן הגדול בן גרושה או בן חלוצה, נחשבת כמות הכהן הגדול ברגע החשיפה ("מתה כהונה"), והרוצח משתחרר באותו רגע; או שנחשבת כעקירת הכהונה מעיקרה, כאילו לא היתה מעולם ("בטלה כהונה"), ולכן דינו של הרוצח נגמר, למעשה, בלי כהן גדול, ואינו יוצא מעיר המקלט לעולם. אולם, אם נשקיף על המחלוקת מנקודת מבט רעיונית, לפנינו קונפליקט עתיק יומין, הנוגע לאופן הנהגתו של כל מנהיג: האם על המנהיג לדאוג לצורכי עצמו, נוסף לצורכי הציבור, או שמא עליו להזניח לחלוטין את עצמו כישות שעומדת בפני עצמה, ולהתמסר רק לטובת הציבור? כך מוצאים אנו את מצות "לא ירבה לו סוסים" (דברים יז, טז), בצד "שום תשים עליך מלך" (שם, טו) - שתהא אימתו עליך" (משנה סנהדרין כב, א). כשם שהקונפליקט קיים בדרישותיו של המנהיג, כך הוא קיים בדרישות ממנו: מנהיג שדורש לעצמו - עליו להיות נקי מכל רבב, יותר ממנהיג שאינו דורש לעצמו דבר.

המחלוקת "מתה כהונה" או "בטלה כהונה" משקפת את שני הצדדים של הקונפליקט. הקביעה ש"בטלה כהונה" מחמירה כלפי הכהן הגדול, שמהווה מנהיג רוחני, ורואה במינוי מיקח טעות. על המנהיג להיות נקי אפילו מפגמים שאינם ידועים. מאידך, הקביעה ש"מתה כהונה" מקילה יותר: אמנם, מעתה ואילך לא יוכל הכהן לשמש בתפקידו, אבל מה שעשה עד כה - נעשה, ובדין.

דומה, שבעיית הגמרא "במיתת כולן הוא חוזר, או דלמא במיתת אחד מהן" נובעת מהקונפליקט דנן. לפני כן נקדים, שאת תפילתו של הכהן הגדול, "שלא יארע כזה בימיהם", ניתן להבין בשתי צורות: האחת - זוהי תפילה למען העם, שלא יהיו בהם רוצחים;

השנייה - התפילה היא גם למען הכהן הגדול, שלא יהיו רוצחים שיקוו למותו.

אם נאמר, שטובת העם בלבד צריכה לעמוד מול עיניהם של הכהנים הגדולים, הרי שהאחריות הכוללת לכך מוטלת על כל סוגי הכהנים. אי אפשר להטיל את האשמה על אחד מהם, שכן הדבר אינו תלוי רק בו. נמצאת למד, שבמיתת כולן הוא חוזר.

אם נאמר, שעל המנהיג לדאוג גם לעצמו ולכבודו, הרי שניתן לבוא בטרזניה לכל כהן וכהן, מדוע לא דאג לעצמו כל צרכו. לפיכך, במיתת אחד מהן הוא חוזר.

אין בכוחנו להכריע לצד זה או אחר של הקונפליקט; הכרעה כאן כמוה כקביעה בשאלת "חלוני שקפים אטמים" (מלכים א ו, ד). כמו שהדגשנו בפתחת המאמר, הדברים אינם עשויים להשפיע על ההיבט המעשי, המקורי, של המחלוקות הללו, כדברי הירושלמי (הוריות פ"ג ה"ה):

"ולא ישליטנו האלקים לאכל ממנו" (קהלת ו, ב) - זה בעל אגדה, שאינו לא אוסר ולא מתיר, לא מטמא ולא מטהר.